

IL-GRAMMATKA MALTIJA FIĊ-ĊOKON.

Mita deher it-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija*, ġara dak li jiġri dejjem mita ssehh xi haġa li l-bnedmin, iriduha jew ma jridu-hiex, ikunu ilhom jistennewha bi hrara kbira. Dawk li jafu x'i-sarrat il-Lsien Malti, ġewwenin jew barranin, ferħu bih u faħ-hruh; dawk li għadhom ma jafux x'isarrat, imma jixtiequ jafu, laqgħuh bil-qalb kollha u middew għonqhom fuqu biex ifittxu jitgħallmuh; u dawk li, rashom mitlufa fuq haġ'ohra, qatt ma riedu jafu bih, kemmxu xuftejhom u qalu li hu twil u tqil wisq. Imma dawn ma qrawh xejn, u inqas biss messewh b'idejhom, li jewwilla ma jħammguhomx: bħalma ma qrawh il-Kajmani li, il-għada li waslilhom il-ktieb tat-*Tagħrif*, xandru bil-miktub li hu *xogħol sabiħ, għad li huma ma jaqblux miegħu f'kollox*. Ġewwa Malta kif iddur, m'hawnx Għaref li, f'gurnata, jilhaq jaqra t-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija*, u jiżnu, u jgħarblu, u jifliħ kif jixraq, biex jista' jgħid jekk hu *sabiħ jew ikreh, jekk jaqbel miegħu jew ma jaqbelx*.

Li t-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija* jitlob haġna studju, ngħiduh aħna qabel kull-ħadd. Liema Grammatka ta' Lsien ieħor ma titolbux ?... Imma, fost dawk li laqgħuh bil-ferħa u xteħtu fuqu bix-xewqa li jifhem, hemm qatgħa ġmielha ta' żgħa-żagħ li s'aru jaqraw u jiktbu l-Malti tal-Għaqda bil-ħeffa. U kif irnexxew dawk, jistgħu jirnexxu l-oħrajn kollha ta' rieda tajba. *Għax int u mhux jien ?*, kien iġid Santu Wistin.

Ma-dan-kollu, biex naqtgħu ż-żarda lil kull-ħadd u ngħinu lil min irid tas-sew jindafar mal-ktib tajjeb bil-Malti, sejrin in-ġibu dan ix-xogħol sabiħ—u sabiħ għal darba—tas-*Segretarju* tagħna. Fi ftit kliem, m'hux ħlief it-*Tagħrif fuq il-Kitba Maltija* migbud fil-qosor, jew, ngħidu aħjar, il-*Grammatka tal-Lsien Malti fiċ-ċokon*; imma, għalkemm qasira u haġifa, li wieħed jista' jitgħallimha *animent* f'gimgha, shiħa u moġħnija b'kull-ma jinhtieg.

Il-ktieb tat-*Tagħrif* fiħ 130 faċċata, u din, b'kollox, ma tkunx tlaħhaq sittax-il waħda.

* * *

L-ALFABET

L-Alfabet huwa s-sies ta' kull kitba, bħal ma l-blat huwa l-pedament ta' kull bini; blata tajba: bini sod—alfabet tajjeb: kitba soda.

L-Alfabet li għazlet il-*Għaqda tal-Kittieba tal-Malti*, għad li hu f'sura ta' ittri rumani, għandu xejra xemija, kif titlob il-kitba maltija: minngħajr dix-xejra, dal-pedament ikun jiċċaq-laq u l-bini tal-kitba maltija ma jkunx jista' jzomm u jaqa'. Għalhekk s'issa l-kittieba qatt ma qablu fil-kitba tagħhom u għalhekk il-qarrej qatt ma sata' jzomm f'moħħu ortografija waħda, bi ħsara kbira għall-gieħ tal-lsien malti.

L-ittri li l-*Għaqda* rat li jinhtiegu biex tinkiteb sewwa kull kelma maltija, bla ebda tfixkil u taħbil żejjed tal-moħħ, huma 29:—5 vokali u 24 konsonanti.

Bħala bażi, imxiet fuq il-kitba li sal-lum l-iżjed li mxiet fost l-aħjar kittieba, biss sabet li ma satâx ikun li timxi ma' l-ortografija taljana fil-ħoss ta' *ca, che, chi, co, cu* — *cia, ce, ci, cio, ciu* (kif ukoll għall-*g*), jiġifieri ma setgħat qatt tbaxxi rasha u tghid li fil-Malti—lsien xami—tista', l-istess ħoss, daqqa turih b'konsonanti waħda (*ca, co, cu, —ce, ci*) u daqqa turih bi tnejn jew bi żjieda ta' vokali (*che, chi, —cia, cio, ciu*)—haġa li tmur għal kollox kontra kull bidu ta' grammatka xemija, bħal ma hi l-maltija, għalhekk qatgħet li **DEJJEM U QUDDIEM KULL VOKALI JEW KONSONANTI**

għall-ħoss ħelu ta'	<i>ce</i>	tidher il-konsonanti	<i>i</i>
„ jiebes „	<i>che</i>	„	<i>k</i>
„ ħelu „	<i>ge</i>	„	<i>ġ</i>
„ jiebes „	<i>ghe</i>	„	<i>g</i>

u minnħabba f'hekk

għall-ħoss tal-gerżuma *q* (*qof—f'qalb*) tidher il-konsonanti *q*.

Qatgħet ukoll li jiġu magħqudin iż-żewġ ittri *g* u *ħ* fil-monogramma *Għ, gh, Gh, ġħ* u hekk isiru ittra waħda. (*)

L-ittri *j* u *w* jidhru bħala konsonanti dghajfa, u għalhekk huma u l-vokali *i* u *u* ma humiex l-istess haġa bħalma xi whud ħazin jibdlhom, għad li xi-minn-daqquet dawn (il-vokali) jidhru minn flokħom, kif għad naraw il-quddiem.

Mill-bqija, zammet kollox kif aħna mdorrijin bihom.

(*) Billi l-istampaturi għad ma ġibux il-*gh* magħhuda, kell-na kontra qalbna nitqannew, f'dan il-ktieb, bil-*gh* magħżula.

- 10. M, m. mit na
 - N n. nar
 - 7. g o; O. omm, morr >
 - P, p. pesp«s
 - 20. Q. q- q0, r q
 - ix. R, r- ru'
 - 22. S, s. sies
 - T t tibna, tuta
 - S' U, u. u in, sufa, uti
 - 2. V, v. venven, vle a
 - 26 W, w. wirdiena
 - 27. X, x. xemx
 - 28. Z, z zokk, zunlier
 - 29. ! . un ana
- C. A •
 n d dii'¹
 l l elf, *ena
 F f t.h. 111 e fr*Wf
- & i xdlug
- 9 H h. deher, h h
 10. , h-''el
 11. j ixtri, bir
- 1.1 Itwlu fil waot H m aiitbeg idx mit-tag -
 L-AlfoK-t. hckk imsawwar ffl-W qt >m j L ^ .. ^ ,

fc^SX«W
 Bwija 1, jaqblu fihax xejra g g al kolllox xemqa.
 L-ITTRI U S-SILLABI

I Kull leben g andu jkollu g alih ittra wa da: g al-
 kkt iktcb u f urkett, eru, gorbo gerger.

I Kull sillaba ma jistax ikollha i jed mtnn vokah
 K da: g alhekk ha- a u mhux Aa- fW, to-« umhux
 •*./,,. ,, mhux sci-ier, taw-wal, u mhux tau-
 B/, »t»-/a u mhux

ll-ic h kliem b al ieb, biebhivokali wa da flok à twila.
 ew kelmiet wara xulxin jinqiesu wa da u g alhekk ma
 Btâx tikteb afna „/,></—(minn WiLeD), mila ifieq, i da afna
 Bnf, >«' //fc7, li jinq.ismu f'sillabi hekk: a-fnaw-lied —mi-taj-
 Hp. Hekk ukoll tnela nsiru. meta r-ra el u inhux mcta iusiru,
 t* •'—kull sillaba, vokali wa da.

Dik b, ta' „xV,< u ir-ra^cl hieufonica ji ifieri lal-lehen u
 1h'. 'biss ninqdew biha meta 1-kelma (litkun tridha)
 *im lil-bulu jew wara kelma li tispera b'konsonanti: Ir->a el,
 An, wko, I; uiuk i da aqTM wuh; Ukoll, i da
 •»**«<,M Hekk ikun, i da jkun; k i furejt, i da »»«
 //

pollha luqha 1-accent tal-kelma; **mur u i*tri**,

Kull sillaba jrid ikollha vokali bii-fors waot W, „
 we idha taqdi wkoll ta' sillaba, g alhekk **tTZl** i t ^
 dur, kiel-U-koll **u mhux jb**, rw, xtaq jdur, kie' wkoll

T ».. , , , • L-A ENT
 ^ C e r ^ f d k l s s a h h a 11 n a S «.lu fuqil-vokali tas-sil-
 labâ. Dar, atâf 'kidi.”

L-a ent majstax jaqa' fuq konsonanti: g alhekk meta
 n ossu 1-a ent fuq il-le en la' / u u_t nafu li g andna niktbu-
 hom i vi«, u mhux / u w lihunia konsonanti.

- L-a ent jista' jkun :
- A ent si (v) qerr, àrbai
- A ent elu (/) f raq
- A ent twil (-) fâr, bibien

Il-kisra ie g andha dejjem 1-a ent twil fuqha,
 g ax qieg da flok à.

L-eg liem (v ' A) m a g andniex g al fejn ninqdevv bihom
 lief tit-tag lim, biss indah lu 1-a ent twil f'xikelma biex nag -
 luha minn o ra li tinkiteb b alha, i da b'a ent ie or: Ba ar,
 ba àr; ara, àra; adna, àdna. ie \ nda luh ukoll fi
 kliem b al masatàx, biex nuru n-nuqqas /A-g (minn saiaq.)

Kull kelma ma jistax ikollha **i jed minn a ent**
 wie ed, g alhekk fit-tiswir u t-twsig tal-kelma, **1-a-**
ent jista' jinbidel 11 ji aqlaq, i da le ji died ie or.

G idna li 1-kisra ieg andha dejjem 1-a ent (twil): g alhekk
 meta nsawru jew inwessg u kelma litiha Vie, u n aqalqu jew
 inbiddu 1-a ent, il-oss ta'ie, jekk imur minn fuqu 1-?. ent
 (twil), jin ass u jinkiteb e jew i

- Missier = missiri/iet u mhux missierijiei
- bierek = berikt bie) ikt
- qteg =qig àn qieg àn
- jie u =wa je ux m a jie ux

Kull kelma ma jistax ikollha **i jed minn sillaba**
 wa da wara dik ta' **1-a ent**, g alhekk fil-Malti ma nsi-
 bux kliem li bit-taljan jissej u sdrucaoli **(Vten sillaki**
wara dik ta' 1-a ent).

Dan jixhduh illi kliem b al dawn li dahlu h h n n n n ilsna
 o ra, ji i li j i i i i f u din ibg auila u jiehd u lag na.
 Minn dhputa g andna dispàia, minn pidpilo g andna pulptiu
 (jissokta)